

Bilginci, Saliha- Yılmaz, Ahmet (2023). "Gaznelilerde Dini Merasim ve Şenliklerde Hediye". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 13, s. 79-110.

GAZNELİLERDE DİNİ MERASİM VE ŞENLİKLERDE HEDİYE* GIFTS IN RELIGIOUS CEREMONIES AND FESTIVALS IN THEGHAZNAVIDS

Yüksek Lisans Öğrencisi Saliha BİLGİNCİ¹
Amasya Üniversitesi
salihabilginci12@gmail.com

Doç. Dr. Ahmet YILMAZ²
Amasya Üniversitesi
ahmetyilmaz025@gmail.com

Öz

Tarihsel süreç içerisinde kültür bir milletin mevcudiyetini göstermektedir. Kültürün doğuşunda coğrafyanın yanı sıra örf ve adetler de önemli bir rol oynamaktadır. Bu minval üzere Türk milleti asırlarca dili, töresi ve hukuk anlayışı ile kendisine has millî bir kültür ortaya çıkarmıştır. Türkler, farklı coğrafyalarda muhtelif milletler arasında yaşamalarına rağmen kendi kültürlerini muhafaza etmişlerdir. Bu kültür muhtevasında yer alan hediye adetini de yaygın bir biçimde sürdürmüşlerdir. Türk Devletlerinde hediye kavramı genellikle gönül alma, bağış, yardımlaşma ve dayanışma manalarında kullanılmıştır. Bu amaçla Türkler çeşitli vesilelerle birbirlerine armağanlar vermişlerdir. Hediye, özellikle de devletler arası münasebetlerde mühim bir yer edinmiş ve devletlerin gücünü sembolize etmiştir. Bu mahiyette güçlü Türk Devletlerinden biri olan Gazneliler zamanında da hediye geleneği ön planda tutulmuştur. Bilhassa Gaznelilerin;

* Bu çalışma Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Ahmet Yılmaz'ın danışmanlığında Saliha Bilginci tarafından hazırlanan "Gaznelilerde Hediye" isimli yayımlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ ORCID: orcid.org/0000-0003-1742-489X

² ORCID: orcid.org/0000-0003-3825-2660

Sâmânîler, Karahanlılar, Selçuklular, Abbâsîler, Büveyhîler ile olan ilişkilerinde, dini merasim ve şenlikleriyle beraber birçok alanda hediyeleşme adetine rastlanılmaktadır. Bu çalışmada Türk kültüründe müstesna bir yere sahip olan hediyeleşmenin Gazneliler zamanındaki önemi ile uygulanaşına dair örnekler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gazneliler, Gelenek, Hediye, Kültür, Türk.

Abstract

In the historical process, culture shows the existence of a nation. In addition to geography, customs and traditions also play an important role in the emergence of culture. In this respect, the Turkish nation has created a unique national culture with its language, customs and understanding of law for centuries. Although the Turks lived among various nations in different geographies, they preserved their own culture. They have also maintained the ritual of gift within the scope of this culture in a widespread manner. In Turkish states, the concept of the gift was generally used in the meanings of heartwarming, donation, cooperation, and solidarity. For this purpose, Turks gave gifts to each other on various occasions. Gifts have gained an important place, especially in inter-state relations, and symbolize the power of states. In this respect, the tradition of gifts was also prioritized during the time of the Ghaznavids, one of the powerful Turkish states. Especially in the relations of the Ghaznavids with the Sāmānids, Qarakhanids, Seljuks, Abbāsids, and Büveyhids, the tradition of gift-giving is found in many areas along with religious ceremonies and festivities. This study will focus on the importance of gift-giving, which has an extraordinary place in Turkish culture, in the Ghaznavid period, and examples of its practice.

Keywords: Ghaznavids, Tradition, Gift, Culture, Turkish.

Giriş

İnsan ilişkilerinde olumlu roller oynayan hediye kelimesi sevgi veya itibar tabiri olarak karşılıksız verilen armağan manasında kullanılmaktadır. Arapça da rehberlik etmek, iyi yola yöneltmek anlamındaki hidayet kökünden türemiştir. Hediye kavramının ad olarak kazandığı anlam kılavuzluk etmenin özünde mevcut olan yardım ve ihsan ile bağdaşmaktadır. Karşılıklı olarak hediye alıp verme olan hediyeleşme aracılığıyla insanlar aslında bir nevi duygu ve düşüncelerini ifade etmektedir (Şahbaz, 2018:142). Birçok çevrede görülen hediyeleşme geleneğinin yaklaşık olarak

beşeriyet tarihi kadar kadim bir mazisi vardır. Bu bağlamda muasır insan bilimi araştırmalarında, ilkel zümrelerde herhangi bir bedel istenilmeden hediye alınıp verildiğinden söz edilmektedir. Bunun yanı sıra armağan ile toplumsal ilişki kurma, içtimâî saygınlık ve itibar sağlama amaçlı hediye şekillerinden de bahsedilmektedir. Bu nedenle ilk zamanlarda hediyeleşme adetinin sosyal beraberliği temin eden bir gelenek olduğu düşünülmektedir (Bardakoğlu, 1998: 151-152; Yılmaz, 2020: 278).

İslâmiyet'ten önce Türk kültüründe hediyeleşme lütuf, iyilik, bağış, takdir, bahşiş, mükâfat gibi anlamlarda kullanılmıştır. İslâmiyet'ten sonra da kurulan Türk devletlerinde de hediyeleşme geleneği aynı manalarda devam etmiştir (Önal, 2008: 103). Bu bağlamda ilk Müslüman Türk Devletleri'nden olan Gaznelilerde hediye kavramı benzer anlamlarda kullanılmıştır. Gazneli Devleti kuruluş evresini Gazne şehrinde tamamlayıp adını buradan almıştır. Zamanla hâkimiyet sahalarını genişleten Gaznelilerin birçok devletle münasebetleri olmuştur (Merçil, 1989: IX). Misal olarak, Sâ mâniler, Karahanlılar, Büveyhîler, Selçuklular ve Abbâsîler ile daha fazla ilişkilerinin olduğu görülmektedir. Gaznelilerin adı geçen bu devletlerin hükümdarları, beyleri ve halife ile çoğu kez karşılıklı olarak hediyeleştikleri bilinmektedir. Dolayısıyla Gazneli tarihine baktığımız da Hilâfet makamıyla, vassal hükümdarlarla, emirlerle ve Türkistan hanlıklarıyla hediyeleştikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra hanedan üyelerinin arasında, özel zamanlarda ve birçok kutlamada da hediye geleneğine rastlanılmaktadır (Yılmaz, 2020: 280).

Gazneliler Devleti, Şîî-İsmâîlî ve Karmatî fırkalarından bağımsız, temiz bir dini siyaset takip etmeye çalışmışlardır. İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin öğrencilerinin gayretiyle yayılan Hanefî mezhebini desteklemişlerdir (Zeki, 2019: 110). Dönemin kaynaklarında zikredilen bilgilere göre Sultan Mahmûd, Hanefî Fakihî sayılmaktadır. (Akkuş, 2019: 45). Sultan Mahmûd Gazne tahtına oturduğu andan itibaren Abbâsî Hilafetine bağlılık göstermiştir. Sâ mânîler'in yıkılmasıyla tam bağımsız olan Sultan Mahmûd Abbâsî halifesinin kendisine gönderdiği hükümdarlık

alâmetlerini kullanmaya başlamıştır. Bundan sonra İslâm dininin, özel manada ise Ehl-i Sünnet fikrinin savunucu ve koruyucusu olmuştur. Abbâsî Devleti'ni tehdit eden Şîî Fâtımîler'e karşı da Bağdat'ın en büyük muhafızı görevini üstlenmiştir (Palabıyık, 2002: 71). Öte taraftan hükümdarlık alâmetlerinden sayılan unvan ve lakaplar, IV. asırda bütün İslâm toplumunda kullanılmaya başlanmıştır. İslâm âleminde unvan tevcih eden makam ise Abbâsî halifeleri olmuştur (Nuhoğlu, 1995: 55). Hilafet alâmeti olarak; yüzük, hırka, asa, tıraz, bayrak, hil'at kullanılmaktadır. Ayrıca namına hutbe okutmak, para kesmek, sancak ve nevbet çalmak da hilafet alâmeti arasında yer almıştır. Bu dini merasim sırasında çoğu kez iki devlet arasında karşılıklı hediyeleşme geleneğinin de mevcudiyeti bilinmektedir (Palabıyık, 2002: 74).

Gazneliler Devleti'nde birçok törende hediye adeti ön planda yer almaktadır. Bu kapsamda Gazneli ülkesinde şenlik merasiminde de hediye geleneği önem arz etmektedir. Birçok şenlik var ki bunlar genellikle zamana, yani takvime göre düzenlenmektedir. Şenlikler çoğu zaman senenin başında ve özel günlerde yapılmaktadır (Baykara, 2000: 875). Gazneli topraklarında şenlikler Kurban ve Ramazan Bayramı gibi dini günlerde de yapılmıştır. Bunun yanında Nevrûz, Mihrigân ve Sede bayramları da Gazne sarayında büyük törenlerle kutlanılmıştır. Bu şenlikler sırasında ise Türk kültüründe önemli bir yer tutan hediye adeti göz ardı edilmemiştir (Nuhoğlu, 1995: 177).

1.Halife ile Olan İlişkilerde Hediye

Abbâsîler Hilafet makamını ele geçirdiğinde, Emevîler'in temsil ettiği "mülk devlet" şeklini kullanmamıştır. Bunun yerine dine dayalı devlet şeklinde gerçek halifelik fikir ve idealini savunmuşlardır. Abbâsî halifeleri, Emevî halifeleri gibi dünyevî işlerle uğraşmışlardır. Ancak etrafa karşı dindar ve zâhid görünmeyi de ihmal etmemişlerdir. Ayrıca Abbâsîler hilafet merkezi olarak Suriye'yi değil de Irak'ı tercih etmişlerdir (Yıldız, 1988: 31-48). Halife İslâm âleminin imamı olduğundan genellikle Müslüman Türk Devletleri Hilâfet makamına bağlılık bildirmişlerdir. İster kılıçlarının kuvvetiyle ya da istila suretiyle

bir yeri aldıklarında mevcudiyetlerini halifeye tasdik etmişlerdir. Halife bunların hükümetlerini onaylar ve kendilerine “emîru’l-umerâ” ile “Sultan” unvanını vermiştir. İşte Gaznelilerde Büveyhîler ve Selçuklular gibi bu kabilden olmuştur. Hutbede Halifeden sonra kendi adlarını söylemişlerdir. Ayrıca bir tarafında Halifenin adını yazarak kendi namlarına para kestirmişlerdir. Öte yandan kendilerine Halife tarafından hâkimiyet alâmetleri gönderilmiştir. Neticede Gazneli Devleti’nin Halifelik makamı ile siyasi münasebetleri söz konusu olmuştur. Bu bağlamda dostluk ilişkilerinin daha da güçlenmesi adına hediye geleneği gözetilmiştir (Palabıyık, 2002: 71).

1.1.Gazneli Mahmûd ile Halife Arasındaki ilişkilerde Hediye

Sultan Mahmûd’un Abbâsîlerle olan münasebetleri 999 yılında başlamaktadır. Bu yılda Gazneliler Horasan bölgesine hâkim olarak Sâ mânîlere karşı üstünlük elde etmiştir. Bu tarihten sonra Sultan Mahmûd’un Abbâsî halifesiyle olan ilişkileri güçlenmeye başlamıştır. Gazneli Sultanı Abbâsî Hilafetine mektup göndererek devletin meşruiyet kazanmasını talep etmiştir. Bu isteği Abbâsî Halifesi tarafından kabul edilerek hâkim olduğu topraklarının kendisine ait olduğu tasdik edilmiştir (Barthold, 1990: 291; Bayur, 1987: 138; Zeki, 2019: 280).

Akabinde Sultan Mahmûd, Abbâsî Halifesinden menşur ve Horasan’ın tacını almıştır. Sultan Mahmûd ise Büveyhîler tarafından hilâfete geçirildiği halde Sâ mânîler Devleti tarafından tanınmayan Abbâsî Halifesi adına hutbe okumuştur (İbnü’l Esîr, 1991: IX, 122). Bu devirde Gazneli Mahmûd’un Sâ mânîler’den daha çok ihtişam içinde yaşadığı bilinmektedir. Öyle ki “Sultan” unvanı onun zamanında sadece saray muhitinde kullanılmıştır (Barthold, 1990: 290-291). Sultan Mahmûd Hilafet Makamından gelen lakap ve hil’atle Gazne tahtına çıkmıştır. Horasan’ın ileri gelenleri ve devlet ricali onun huzuruna çıkarak bağlılıklarını bildirmişlerdir. Gelen heyetlerin her biri kendi boylarının geleneklerine göre çağrılmıştır. Onlara pek kıymetli hil’atler giydirilmiş ve değerli hediyeler verilmiştir. Bu gelişmelerin

akabinde Gazneli Mahmûd'un saltanatı ile hükmü kesin olmuştur (Mîrhând, 2019: 52; Zeki, 2019: 281).

Gazneliler'in gün geçtikçe güç kazanması ve namının yayılmasına rağmen Sultan Mahmûd mütevazı olmuştur. Her ne olursa olsun Abbâsî Halifesinin takdirini kazanmak istemiştir. Bu doğrultuda Semerkand dönüşünde Halife kendisine övgü dolu bir mektup yollamıştır. Beraberinde kendi elleriyle sardığı sarığı, özel kılıcıyla Sultan Mahmûd'a armağan göndermiştir. Bunların yanında yirmi adet elbise, yirmi tane yerli at ve on adet atı da altın üzengisiyle beraber Sultan Mahmûd'a hediye etmiştir (Zeki, 2019: 283-284). Öte taraftan Sultan Mahmûd ile Abbâsî Halifesinin arası ilk defa Karahanlılar'a ait Semerkand'ın fermanın kendisine vermesini istediği zaman açılmıştır. Halife ise bu talebe karşılık "Bunu yapamam eğer bu işi benim fermanım olmadan yaparsan bütün dünyayı sana karşı ayaklandırırım." demiştir. Sultan Mahmûd bu cevap üzerine devamlı desteklediği Abbâsî Halifesine çok kızmıştır. Halifenin elçisine "Bin fil ile Bağdat'ı yok etmek istediğinde olduğunu" haber etmiştir. Nitekim bir süre sonra Halifeden gelen bir mektup ile Sultan Mahmûd bu hareketinden dolayı mahcup olmuştur (Merçil, 1989: 47).

Sultan Mahmûd ve Abbâsî Halifesi Kâdir Billâh arasında başka bir gerginlik daha cereyan etmiştir. Nişâbur Valisi Hasenek'in 1024'te Horasan hacılarının başında hacca gidip gelmesiyle gerilim başlamıştır. Hasenek, çöl yolunu güvenli bulmadığından hac dönüş güzergâhını değiştirmiştir. Bağdat üzerinden değil de Fâtımîlerin mıntıkası olan Suriye ve Filistin üzerinden yapmıştır. Bunu fırsat bilen Fâtımî Halifesi ez-Zâhir, Horasan hacılarını karşılamıştır. Ardından da onlara pek kıymetli hediyeler takdim etmiştir. Bu hadiseden sonra Abbâsî Halifesi Hasenek'i Karmatîlikle suçlamıştır. Sultan Mahmûd ise bu suçlamaları kabul etmemiş ve hediyeleri Bağdat'a yollamıştır. Gönderilen armağanlar Kâdir Billâh tarafından yakılmıştır. Bu olayın ardından ikili arasında güvensizlik ortamı oluşmuştur (Zeki, 2019: 283; Merçil, 1989: 47; Kök, 1998: 125-126).

Abbâsî Halifesi Kâdir Billâh ile Sultan Mahmûd arasında şair Firdevsî yüzünden de gerilim yaşanmıştır. Halife Gazneli Sultanına

karşı ünlü şairin tarafını tutmuştur. Bu yüzden Sultan Mahmûd Kâdir Billâh'a yazdığı mektuplarda çok sert ifadeler kullanmıştır. Mektuplarında "Şayet Firdevsî'yi bana yollamasan Bağdat'ı filin ayağının altına koyarım." demiştir. Halife ise buna mukabil "Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle, Rabbinin fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi?" ifadesini kullanmıştır (Kazvîni, 2018: 282). Bu dönemde Mısır'daki Fatimî Halifesi el-Hâkim-Biemrillâh'ın uğraşlarıyla propagandalar da görülmüştür. Musul Emîrî Kırvaş, hutbeyi Fatimî Halifesi adına okumuştur. Bu sıralarda Gazneli topraklarında Mısır Halifesiyle haberleşen gizli bir teşkilatın da olduğu tespit edilmiştir. Devrin kaynaklarında tahkikat neticesinde birçok kişinin yakalanıp, idam edildiği zikredilmektedir. Diğer yandan elinde bir mektup ve hediyeler bulunan Mısır Halifesinin elçisi Sultan Mahmûd ile görüşmek istemiştir. Taherti ismindeki bu sefir ayrıca Horasan'da halkı Mısır Halifesine biata çağırmaya koyulmuştur. Bir süre sonra Bâtınî olduğu tespit edilen bu kişi idam edilmiştir. Bu propagandalar Abbâsi Devleti Halifesini çok ürkütmüş, lakin Sultan Mahmûd onu yatıştırılmıştır (Merçil, 1987: 73; Barthold, 1990: 151).

Diğer yandan Sultan Mahmûd Bâtınîlerle mücadele etmek için harekete geçmiştir. Bu minval üzere Irak-ı Acem bölgesini tamamıyla onlardan temizlemek üzere yola çıkmıştır. Bu seferde Sultan Mahmûd yanına oğlu Emîr Mesûd'u da almıştır. Irak-ı Acem bölgesinde ele geçirdiği yerleri ona teslim etmiştir. Sultan Mahmûd, önce Rey'e daha sonra İsfahan'a ardından da Bağdat'a yönelmiştir. Bu gelişmeler üzerine Kâdir Billâh endişelenmeye başlamıştır. Sultan Mahmûd'a Horasan ve Gazne'yi terk etmemesini söylemiştir. Sultan Mahmûd, Irak bölgesini büyük oğlu Mesûd'a vermiştir. Küçük oğlu Muhammed'e ise Horasan, Hindistan, Sîstan, Mekrân ve Kâbil mıntikasını bırakmıştır. Rey şehrine geldiği vakit hastalanmış ve Halifenin emrine bağlı kalarak Gazne'ye dönmüştür. Saltanatı boyunca Ehl-i Sünnet çizgisinden ayrılmayan Sultan Mahmûd, Abbâsîler'in takdirini kazanmıştır. Hilafet Makamının gönderdiği hil'at, unvan, menşur ve hediyelerle hâkimiyet sahasını genişletmiştir (Şebânkâreî, 2021: 43; Zeki, 2019: 285; Gençtürk, 2021: 316).

1.2. Sultan Mesûd ile Halife Arasındaki İlişkilerde Hediye

Tarihi kaynaklarda Sultan Mahmûd vefat ettiği zaman oğlu Mesûd'un İsfahan'da bulunduğu yazılmaktadır. Bu sırada halası Hurre Huttalî kendisine bir mektup göndermiş ve Hâcib-i Bozorg Ali Karîb'in kardeşi Muhammed'i Gazne tahtına geçireceğini haber etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Emîr Mesûd, Hulvan ve Bağdat üzerine yürümekten vaz geçmiştir. Akabinde de devletin ileri gelenleriyle son yaşanan havadisleri istişare etmiştir. Görüşmeler neticesinde İsfahan'ın yönetiminin Kâkûyîler'den Alâüddevle Muhammed'e verilmesine karar verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda kendisine bir elçi gönderilmiştir (Merçil, 1989: 52; Gençtürk, 2022: 321-322). Kısa bir süre sonra da Abbâsî Halifesinden bir mektup gelmiştir. Alâüddevle Muhammed'in affedilmesini ve Emîr Mesûd'un naibi olarak İsfahan'ı yönetmesini istemiştir. Halifenin talebine cevap olarak Emîr Mesûd Alâüddevle Muhammed'i naib tayin ettiğini bildirmiştir (Beyhakî, 2019: 13-14; Yılmaz, 2021: 95; Gençtürk, 2022: 321).

Diğer yandan Emîr Mesûd, Alâüddevle Muhammed'e bir menşur ve hil'at göndermiştir. Böylece İsfahan'ın idare problemi çözüme kavuşmuştur. Emîr Mesûd bundan sonra Gazne'ye gitmek için harekete geçmiştir. Nitekim yolda İsfahan halkının isyan ettiği haberini almıştır. Bunun üzerine geri dönüp şehri kuşatmıştır. Ardından da İsfahan'da kuvvetli bir naib bırakarak Rey'e doğru yolla çıkmıştır (Yılmaz, 2021: 96; Gençtürk, 2022: 322). Bu arada Emîr Mesûd, Abbâsî Halifesi Kâdir Billâh'a Gazne'ye gideceğini haber etmiştir. Ayrıca babası devrinde fethedilen yerler ile kendisinin ele geçirdiği Rey, Cibal ve İsfahan'ın kendisine verilmesini istemiştir. Kısa bir süre sonra Kâdir Billâh'ın taziye ve tebrik mektubu Emîr Mesûd'a ulaşmıştır. Bu mektupta Sultan Mahmûd'un veliahtı olması hasebiyle Emîr Mesûd'a icap eden sıfatlar ve unvanların verilmesini teyit etmiştir. Akabinde Rey, Cibal ve İsfahan vilayetlerinden ele geçirdiği yerlerin kendisine verilmesini istemiştir. Bir karışıklık çıkmaması için de hemen Horasan'a gitmeleri gerektiğini bildirmiştir. İstenilen liva, ahit ve lazım gelen şeylerin de elçinin peşi sıra gelmekte olduğunu haber etmiştir (Beyhakî, 2019: 16). Emîr Mesûd Abbâsî Halifesinin gönderdiği bu mektuptan dolayı çok sevinmiştir. Derhal bunun

okunmasını emretmiştir. Ardından ahalinin kendisinin halifenin naibi ve Sultan Mahmûd'un gerçek veliahdı olduğunu bilmelerini istemiştir. Bunun için de Halife Kâdir Billâh'ın gönderdiği mektubun kopyalarının çıkarılmasını söylemiştir. Bunlar İsfahan, Harezm, Cibal, Tarem, Gûrgan, Taberistan, Nîşâbur ve Herat'a gönderilmiştir (Beyhakî, 2019: 16-15; Yılmaz, 2021: 97-98). Neticede Halifenin Emîr Mesûd'u veliaht olarak tanıması kardeşiyle girişeceği mücadelede kendisine büyük bir destek olmuştur. Emîr Mesûd bundan sonra nihai hedefi olan Gazne tahtına geçmek için Nîşâbur'a gitmiştir. Bu sırada buraya Abbâsî Halifesinin elçisi de gelmiştir. Halifenin fermanıyla Emîr Mesûd Sultan Mahmûd'tan kalan bütün yerlere sahip olmuştur. Ayrıca kaynaklarda Kâdir Billâh'ın Emîr Mesûd'a çok kıymetli hediyeler de gönderdiği zikredilmektedir (Merçil, 1989: 53).

Diğer yandan Gazne tahtına oturan Sultan Muhammed kardeşi Emîr Mesûd'un üzerine yürümeye karar vermiştir. Lakin Teginâbad denilen yere vardıkları zaman bütün komutanlar ve devletin ileri gelenleri Emîr Mesûd'a tâbi olduklarını bildirmişlerdir. Sultan Muhammed bu durumu kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece Muhammed Sultanlıktan uzaklaştırılmış ve hapsedilmiştir (Merçil, 2014: 112). Sultan Mesûd döneminde Abbâsî Halifesi Kâdir Billâh 1031 tarihinde vefat etmiştir. Yerine veliahtı Ebû Cafer Abdullah el-Kâim Biemrillâh geçmiştir. Yeni Halife bu değişikliğin ardından Bağdat halkının kendisine itaat ettiğini bildirmiştir. Hatta bu haberi her tarafa mektuplar ve elçilerle duyurmuştur. Gazneli Sultanı Mesûd'a ise Ebûbekir Muhammed b. Muhammed es-Süleymani et-Tûsî'yi Abbâsî ülkesine elçi olarak göndermiştir (Merçil, 1989: 59; Yılmaz, 2021: 150).

Sultan Mesûd, bu gelişmeden sonra ne yapılması gerektiğine dair Ebû Nasr Müşkân ile istişarede bulunmuştur. Bu görüşme esnasında Ebû Nasr Müşkân Sultan Mesûd'a birkaç tavsiye etmiştir. İlk olarak Abbâsî elçisi gelene kadar hutbenin eski halife adına okumasını söylemiştir. Ardından elçi geldikten sonra halife için üç gün taziye merasimi tertip etmesini arz etmiştir. Daha sonra hutbelerin yeni halife adına okunmasını öne sürmüştür.

Sultan Mesûd bu önerileri yerinde bulmuş ve herkesten saklamıştır. Nihayet Bağdat'tan gelen Abbâsî elçisinin Şebûrkân'a geldiği bilgisi Sultan Mesûd'a ulaşmıştır. Bunun üzerine Sultan elçiye büyük bir kalabalıkla karşılamaya gitmiştir (Beyhakî, 2019: 268-269; Yılmaz, 2021: 150-151). Abbâsî elçisi kendisi için hazırlanmış evde bir süre dinlendikten sonra Sultan Mesûd'un huzuruna çıkmıştır. Ardından elçi yanında getirdiği mektubu Gazneli Sultanına takdim etmiştir. Arapça yazılmış olan mektup Farsçaya tercüme edilmiştir. Bu gelişmenin akabinde elçi bir izzet ve ikramla kaldığı eve gönderilmiştir. Ardından da üç gün boyunca halifenin yası tutulmuştur. Daha sonra da devlet ricali ve Abbâsî elçisinin de iştirak ettiği büyük bir merasim tertip edilmiştir. Bu sırada Belh Cuma Mescidi'nde yeni Abbâsî Halifesi el-Kâim Biemrillâh adına hutbe okutulmuştur (Beyhakî, 2019: 273; Merçil, 1989: 58; Yazıcı, 2017: 185; Yılmaz, 2021: 151).

Törenin ardından el-Kâim Biemrillâh tarafından Gazneliler Devleti'ne gönderilen hediyeler Sultan Mesûd'a takdim edilmiştir. Armağanlar içerisinde beş ipek kese içerisinde on bin dinar ve birçok altın, gümüş yer almıştır. Ayrıca Halife şehzadelere ve devletin ileri gelenlerine de hediye göndermiştir. Birkaç gün sonra da yeni Halifeyle birtakım anlaşmalar yapmak üzere elçi huzura çağrılmıştır. Elçiye Bağdat'a gideceği zaman Horasan, Harezm, Zâbulistan, bütün Hint, Sind, Çağâniyan, Hatlan ve Kubâdiyan'ın Sultan Mesûd'a verilmesi gerektiğinin halifeye söylenmesi bildirilmiştir. Bunların yanında Tirmiz, Kusdar, Mekrân, Vâliştan, Keykânân, Rey ve bütün İsfahan'ın, Akabe-i Hulvan, Gurkan ve Taberistan'a kadar olan yerlerin yönetimini istemiştir. Diğer taraftan kendisine danışmadan Halifenin Türkistan Hanlarıyla mektuplaşmamasını ve herhangi bir ihsanda bulunmamasını tebliğ etmiştir (Beyhakî, 2019: 274).

Bunların dışında Sultan Mesûd elçiye; Sîstan'dan Kirmân üzerine oradan da Mekrân güzergâhıyla Umman üzerine yürümek istediğini söylemiştir. Bu taraflara yönelmesinin sebebini de buralardaki Karmatîler'i ortadan kaldırmak olduğunu beyan etmiştir. Bunun için de Halifenin icazet vermesini talep etmiştir. Sultan Mesûd ayrıca hac yollarının güvenliğinin sağlanılmasını da istemiştir. Keza bu konuda Büveyhîlerle muhatap olmak

istemediğini elçiye belirtmiştir (Yılmaz, 2021: 152). Ardından da elçi konaklandığı eve gönderilmiş ve kendisine pek kıymetli hediyeler verilmiştir. Bu armağanlar arasında fakîhlere verilen beş yüz miskallık altın işlemeli bir hil'at pek dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra bir katır, iki at peşinden Halifeye verilecek eşyalar da getirilmiştir. Yine elçiye yüz bin dirhem para ile yirmi adet esvap da verilmiştir. Hâce-i Bozorg ise kendi adına örtüsüyle ve takımıyla bir katır, beş yüz dinar ve on parça esvap hediye etmiştir. Ardından elçi bir müddet ağırlandıktan sonra da 1032 tarihinde Belh'ten Bağdat'a uğurlanmıştır (Beyhakî, 2019; 277).

Beş ay gibi bir süre sonra da Abbâsî Halifesi el-Kâim Biemrillâh Sultan Mesûd'a bir mektup daha yollamıştır. Bu mektupta Büveyhî Sultanı tarafından hac yollarının açıldığı haber edilmiştir. Bu gelişmeden sonra da Halifenin elçisinin yanındakilerle beraber Rey'e geldiği haberi gelmiştir. Ayrıca bunların yanında mühim evrakların ve çok değerli hediyelerin de olduğu bilgisi verilmiştir. Elçi ve maiyetindekiler Rey'de misafir edildikten sonra Nîşâbur'a gitmişlerdir. Buradan da Gazne'ye dönmüşlerdir (Yılmaz, 2021: 155).

2.Karşılama ve Uğurlama Törenlerinde Hediye

Gaznelilerde Sultanların karşılama ve uğurlama merasimlerinde büyük törenler yapılmıştır. Ayrıca elçiler ile kumandanların da geliş gidiş törenlerinde kutlamalar söz konusu olmuştur. Gazneli Devleti bu törenlerin tertip ve düzenine çok önem vermiştir. Halk da merasimlerle yakından alakadar olmuştur (Nuhoğlu, 1995: 171). Kaynaklardaki bilgilere göre Sultan Mahmûd vefat ettiği sırada oğlu Muhammed Horasan'ın başında babasının ölüm haberini alınca maiyetindeki ordusuyla beraber Gazne'ye doğru hareket etmiştir. Gazne şehrine girmeden evvel kendisini Hâcib Ali ve cümle ayan karşılamaya gelmiştir. Törenden sonra lazım gelen her şey yapıldıktan sonra Muhammed Gazne'ye götürülmüştür. Üç gün boyunca babası Sultan Mahmûd'un taziyelerini kabul etmiştir. Daha sonra da Gazne tahtına geçip saltanatının temellerini atmıştır (Şebânkâreî, 2021: 50).

Babasının ölüm haberini alan Emîr Mesûd ise Gazne tahtına geçmek için İsfahan'dan Rey'e doğru yola çıkmıştır. Bunu önceden haber alan Rey ahâlisi Emîr Mesûd'u karşılamak üzere büyük bir şenlik tertip etmişlerdir. Nitekim Emîr vakti olmadığından dolayı şehrin kenarında kurulan bir çadırda konaklamıştır. Emîr Mesûd'un şehrin dışında kaldığını duyan Rey halkı hemen şehirden çıkıp gelmişlerdir. Emîr'e saygıda kusur etmeyip lazım gelen itibarı göstermişlerdir. Emîr Mesûd ise Rey şehrine şenlikleri görmesi için güvenli adamlarını yollamıştır. Şehir sakinleri onları çok iyi bir şekilde ağırlayıp kendilerine armağanlar sunmuşlardır. Bunlar daha sonra gördüklerini Emîr Mesûd'a söylemişlerdir. Emîr bu durumdan çok memnun kalmış ve her kesimden şehir ahâlisine övgüde bulunmuştur (Beyhakî, 2019: 16; Nuhoğlu, 1995: 171).

Emîr Mesûd Nîşâbur'a vardığı zaman bütün şehir halkı onu karşılamaya gelmiştir. Tarihi kayıtlarda şehrin ileri gelenlerinin muazzam bir karşılama töreni düzenledikleri zikredilmektedir. İlk başta ahâli Emîr Mesûd'a dua etmiş ardından hafızlar Kur'an okumaya başlamıştır. Karşılama merasiminin peşi sıra Emîr Mesûd ayanın her birine bağışta bulunmuştur. Akabinde üstadı olan İmam Sâid'e çokça iltifat etmiştir. Emîr daha sonra Bağ-i Şâdyâh'da bulunan Suffe-i Tac'da tahtına oturmuştur. Önce huzura girmek isteyenlere izin vermiştir. Kabul merasimi sırasında hizmetkârlar, görevliler ve birçok süvariler bağlara kadar sıralanmıştır. Bu esnada kadılar, fakihler ve âlimlerde gelmişlerdir. Emîr hepsine övgü ve bolca ihsanlarda bulunmuştur (Beyhakî, 2019: 31). Emîr Herat'a geldiği zaman Hâcib Ali her gün kendisine devlet büyüklerinden bir grup yollamıştır. Sonunda o da Emîr Mesûd'un huzuruna çıkmıştır. Kaynaklarda Hâcib Ali'nin Emîr'in tahtının önüne bir inci gerdanlık ve etrafa bin altın dinar verdiği zikredilmektedir. Bunun yanında Herat'ta pek gösterişli bir karşılama töreni yapıldığı da yazılmaktadır. Öyle ki Emîr Mesûd'un sol tarafında Horasan Emîr'i Hâcib Gazi oturmuştur. Harezmi Emîr'i Altuntaş ise sağ tarafında durmuştur. Emîr Mesûd'un amcası Emîr Yusuf ise tahtın hemen dibinde oturmuştur. Öte yandan devlet ricalinin her biri kendilerine ayrılmış yerlerde oturmuşlardır. Askerler de hazır olda saf

tutmuşlardır (Şebânkâreî, 2021: 54). Elçiler Emîr Mesûd'un huzuruna gelerek Sultan Muhammed'in tutuklandığını söylemişlerdir. Daha sonra onu Gazneli tahtına oturtan devlet büyüklerinin de pişmanlıklarını belirtmişlerdir. Emîr Mesûd kendisine bu müjdeli haberi getiren elçilere bolca armağanlar vermiştir (Yılmaz, 2021: 103). Emîr Mesûd nihayet 1031 yılının haziran ayında Gaznelilerin merkezi olan Gazne şehrine ulaşmıştır. Karşılama töreni hasebiyle Gazne'nin her tarafı süslenmiştir. Ayrıca gece ve gündüz demeden şenlikler yapılmıştır. Gazne'ye varan Emîri, devletin ileri gelenleri ve halk büyük bir coşku ile karşılamıştır. Ertesi günde büyük bir kabul merasimi düzenlenmiştir. Her kesimden şehir ahâlisi Sultan Mesûd'un huzuruna çıkmıştır. Ardından devlet ricali ve Sultanın maiyetinde bulunanlar etrafa bolca paralar saçmışlardır. Akabinde şairler bu günün şanına yakışır şiirler söylemişlerdir. Sultan Mesûd daha sonra atalarının türbelerini ziyaret etmiştir (Beyhakî, 2019: 239; Merçil, 1989: 57; Yılmaz, 2021: 142).

Gazneliler Devleti'nde hükümdarların haricinde idarede görev alanlar içinde karşılama töreni yapılmıştır. Misal olarak Sultan Mesûd, Çağânîyân valisi Belh'e geldiği vakit onun için büyük bir karşılama töreni hazırlamıştır. Merasimin ardından görevliler valiyi bir köşke yerleştirmiş ve ona güzel yemekler ikram etmişlerdir. Vali ertesi günde Sultan Mesûd'un huzuruna kabul edilmiştir. Sultan ona iltifatta bulunmuş sonra vali tekrar köşküne dönmüştür. Ebû Ali-yi Resuldâr ise Sultan Mesûd'un emriyle valiye çok kıymetli hediyeler götürmüştür. Bu arada valinin de getirdiği armağanlar Sultan Mesûd'a sunulmuştur. Bu hediyeler içerisinde değerli atlar, Türk köleleri, doğan ve parslar yer almıştır. Ayrıca hediyeler arasında Çağânîyân'da yapılan pek çok eşya da bulunmuştur. Birkaç gün sonra da büyük bir ziyafet verilip valiye, valilere özel çok ihtişamlı bir hil'at giydirilmiştir. Bundan başka kendisine pek kıymetli hediyelerin de verildiği bilinmektedir (Beyhakî, 2019: 459-460).

Gazneliler, vezirler, kumandanlar ve elçiler için de bir karşılama töreni hazırlamıştır. Örneğin Ahmed Abd al-Samad vezirliğe tayin için Harezm'den çağrıldığı vakit Nişâbur'a doğru

yola çıkmıştır. Bunu haber alan Sultan Mesûd herkesin gidip onu karşılamasını emretmiştir (Nuhoğlu, 1995: 173). Aynı vezir 1034 tarihinde Hatlan, Tohâristan ve civarında büyük zaferler elde etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Sultan Mesûd yine kendisi için bir karşılama töreni düzenlemiştir. Hâcib-i Bozorg Sultanın huzuruna çıktığı zaman herkesin önünde fazlasıyla iltifat görmüştür. Sultan Mesûd daha sonra onunla hususi olarak görüşmüş ve kendisine bolca ihsanlarda bulunmuştur (Beyhakî, 2019: 407; Nuhoğlu, 1995: 173). Gazneliler, Halifelik makamının, Türkistan Hanlarının, Selçuklu ve Vassal Devletleri'nin elçileri için de karşılama töreni yapmıştır. Kaynaklarda zikredilen malumatlara göre Türkistan Hanlarının elçileri daha gösterişli bir şekilde karşılanmıştır. Bunun dışındakilerin karşılanma törenleri pek parlak olmamıştır. Hatta bu elçilerin karşılama merasimlerine kadılar, ulema gibi kimseler de katılmamıştır (Nuhoğlu, 1995: 174). Târîh-i Beyhakî'de Gazneliler Devleti'ne gelen Hilafet makamının elçisinin karşılanma töreni hakkında bazı bilgiler verilmektedir. Abbâsî Elçisi Gazne topraklarına yaklaştığı vakit Arapçaya hâkim olan nedim Bû'l-Hasan-i Kerecî ve nedim Muzaffer-i Hâkimî onu karşılamak için hazırlanmışlardır. Bunlar yanlarında on serheng ve bin süvari ile ilerleyip Hilafet makamının elçisini karşılamışlardır. Elçi 1031 tarihinde pek gösterişli bir merasim ile Gazne ülkesine giriş yapmıştır. Daha sonra kendisi için süslenilmiş bir eve yerleştirilmiştir. Ardı sıra kendisine birçok yemek yapılmış ve armağanlar takdim edilmiştir (Beyhakî, 2019: 269-270).

Gazneliler Devleti'nde Sultanların av ve benzeri nedenlerle şehre dönüşlerinde de karşılama töreni yapılmaktadır. Bu merasimler genelde fazla debdebeli olmamaktadır. Karşılamalara çoğu kez askeri ve mülki erkân katılmıştır. Devlet erkânı önce şehre giren Sultana saygılarını sunmuşlardır. Sonra hükümdarın izni ile tekrar atlarına binerek protokol içerisinde saraya doğru yol almışlardır (Nuhoğlu, 1995: 173). Gazneliler Devleti'nde uğurlama törenleri de dikkat çekmektedir. Sultan Mesûd vezir el-Meymendî'nin tavsiyesiyle Ahmed Yınaltegin'i Hindistan sipehsâlârı olarak atamıştır. Göreve başlamadan önce Sultan Mesûd'un fermanıyla kendisine pek görkemli bir hil'at giydirilmiştir. Ardında da Ahmet Yınaltegin'e pek çok değerli eşya

armağan edilmiştir (Yılmaz, 2021: 148; Yılmaz, 2021b: 10). Birkaç gün sonra da Ahmed Yinaltegin'in Hindistan'a uğurlanma töreni yapılmıştır. İlk önce çok iyi silahlarla teçhiz edilmiş serhengler merasim alanından geçmiştir. Akabinde kendisiyle beraber gidecek olan birçok kişiden oluşan bir birlik ile maiyetine verilmiş yüz kadar saltanat kölesi geçiş yapmıştır. Bunları üç saray serhengiyle üç aslanlı ve üç mızraklı sancak taşıyan sancaktar takip etmiştir. Son olarak da Ahmed Yinaltegin'e özgü sancağı taşıyanlar, yetmiş beş köle ve birçok deve tören yerinden geçmişlerdir (Beyhakî, 2019: 253; Yılmaz, 2021b: 11).

Yine Sultan Mesûd döneminde Irak sipehsalarlığına tayin edilen Tâş-i Ferrâş için de uğurlama töreni yapılmıştır. İlk önce Sultan Mesûd'un emriyle yeni komutana pek gösterişli bir hil'at hazırlanmıştır. Bundan başka bir altın kemer, iki dallı külâh ve üç dişi fil de tedarik edilmiştir. Ayrıca yirmi köle, on kat hususi esvap, davullar, bayrak ve lazım olan eşyalar da düzenlenmiştir. Uğurlama töreninin ardından da Tâş-i Ferrâş ordusuyla beraber atandığı bölgeye intikal etmiştir (Beyhakî, 2019: 249; Yılmaz, 2021: 146). Dönemin kaynaklarında Sultan Mesûd'un Dandanakan yenilgisinin ardından Gazne şehrine acınacak bir şekilde girdiği zikredilmektedir. Hatta bütün hâkimiyet sembollerini cenk meydanında bıraktığı için şehre uzak bir yerde konaklandığı bilinmektedir. Ancak Gazne Kutvalî Ebû Ali ve Sultanın yakın akrabaları gerekli eşyaları gönderdikten sonra Sultan Mesûd şehre girmiştir. Nitekim Gazne'ye girdiğinde herhangi bir karşılama töreni yapılmamıştır. Öyle ki davullar çalınmamış ve Kur'an okutulmamıştır (Nuhoğlu, 1995: 172-173). Sultan Mesûd'un öldürülmesinden sonra kardeşi Muhammed ikinci kez Gazne tahtına çıkarılmıştır. Bunun üzerine Şehzâde Mevdûd maiyetindeki askerleriyle beraber Gazne'ye gelmiştir. Şehir halkı onu büyük bir coşkuyla karşılayıp, bağlılıklarını bildirmişlerdir. Ardından da başsağlığı dilemişlerdir. Diğer Gazneli Sultanlarının dönemlerinde gerçekleşen karşılama törenleri hakkında kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamaktadır (Merçil, 1989: 79; Yılmaz, 2021: 183).

3. Bayram Kutlamaları

Kâşgarlı Mahmud'a göre bayram sözcüğünün aslı Farsça *bezrem*, *bezrâm* olup "sevinç ve eğlence günü" manasına gelmektedir. Kâşgarlı'nın ifadesine göre *beyrem*, *bayram* telaffuzu Oğuzlar tarafından kullanılmaktadır (Erdem, 1992: 257-259). Diğer yandan Arapça'da ise bayram kelimesi *ıyd* ile karşılanmaktadır. Bu sözcük ayrıca Farsçaya da geçmektedir. Bunun yanında Farsça'da aynı manaya gelebilecek *çeşn* sözcüğü de daha çok "şenlik" anlamını taşımaktadır. Bunların yanı sıra Târîh-i Beyhakî'de dini bayramlar için "ıyd", Nevruz ve Mihriğân için ise "çeşn" tâbiri kullanılmaktadır (Piyadeoğlu, 2010: 1412-1413).

Tarihi kayıtlarda, İslâmiyet öncesi Türkler de birçok bayramın mevcut olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Bu malumatlar arasında Hunlar'ın her yılın başında hükümdarın liderliğinde yer ve gök tanrılarına kurban kestikleri yer almaktadır. Bunun yanında beşinci ayda da Ötüken'e yakın bir mesafede yine kurban kestikleri bilgisine de değinilmektedir. Hunlar'ın devamı niteliğindeki Göktürkler'de de beşinci ayın ilk yarısında aynı dini törenlerin yapıldığı bilinmektedir. Çin kaynaklarından ise Göktürk büyüklerinin atalarının Ötüken'den çıktığına inandıkları mağaraya giderek takdis merasimi yaptıkları öğrenilmektedir. Ayrıca *Dede Korkut Kitabı*'nda Bayındır Han'ın yıllık toyları da birer özel bayram olarak görülmektedir (Erdem, 1992: 257-259). Hunlar ve Göktürkler'den sonra Uygurlar zamanında da bayram kutlamalarının canlılığını koruduğu bilinmektedir. Uygurlar'dan beş grup bir araya gelerek, Çin'in kuzeyinde pek görkemli bir tören yapmışlardır. Onlar tertip edilen merasimde evvel "Gök Tanrı"ya kurban sunmuşlardır. Akabinde de şarkılar söyleyip hep birlikte eğlenmişlerdir (Koca, 2002: 79). Türklerde bayram kutlamaları İslâmiyeti kabul ettikten sonra da devam etmektedir. Bu bağlamda ilk Müslüman Türk Devletlerinden olan Gaznelilerde de bayram kutlamaları yapılmaktadır. Bu bayramlar; Nevruz, Mihriğân ve Sede diye sıralanmaktadır (Piyadeoğlu, 2010: 1413-1414). Gazneliler Devleti'nde de adı geçen bu üç bayramın yanı sıra Ramazan ve Kurban Bayramları için de Gazne sarayında törenler tertip edilmiştir. Tabi bu bayram merasimleri sırasında

Türk kültüründe önemli bir yer arz eden hediye adeti de ihmal edilmemiştir (Nuhoğlu, 1995: 177).

3.1.Ramazan Bayramı'nda Hediye

İslâm âleminde Ramazan ve Kurban olmak üzere iki dini bayram kutlanılmaktadır. Arapça'da *îdü'l-fitr* ve *îdü'l-adhâ* şeklinde isimlendirilen her iki bayramda hicretin ikinci yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır (Bayraktar, 1992: 259-261). Gazneliler Devleti'de bu iki dini bayramı büyük bir coşkuyla kutlamıştır. Dönemin kaynaklarında Gazneli Sultanın bayram günü büyük bir salonda tahta oturduğu zikredilmektedir. Ardından da Sultanın bayram kutlamalarını kabul ettiği ve topluca bayram namazının kılındığı bilgisine yer verilmektedir. (Nuhoğlu, 1995: 177). Kaynaklarda daha sonra Sultan, devlet erkânı, Şehzadeler ve diğer sınıflara mensup kişilerin sarayda toplandıkları zikredilmektedir. Ardından bunların kendileri için hazırlanan sofralara oturduğu yemek yedikleri ve şarap içtikleri kaydedilmektedir. Öte taraftan şairlerin şiir söylediği, müzisyenlerin de sanatlarını icra ettiği kaleme alınmıştır (Piyadeoğlu, 2010: 1413). Gazne sarayında pek ihtişamlı bir şekilde düzenlenen bayram kutlamalarına bazen Hanlar ve vassal devletler de iştirak etmiştir. Ayrıca elçiler de sarayda olduğu sürece kutlamalara eşlik etmişlerdir. Bu amaçla devletin gücünü elçilere göstermek maksadıyla Gazneli ordusu resmi geçit töreni yapmıştır (Nuhoğlu, 1995: 178).

Târîhî Beyhakî'de Sultan Mesûd devrindeki Ramazan kutlamaları hakkında önemli bilgiler verilmektedir. 1030 yılının Ramazan ayının ortasında Sultan Mesûd Nişâbur'dan hareket ederek Herat'a doğru yol almıştır. Nihayet bu ayın çıkmasına iki gün kala Herat'a varmıştır. Burada Köşk-i Mübârek'e inmiş ve Ramazan Bayramı'nı hiçbir Sultana nasip olmayan bir surette kutlamıştır. İlk önce yeni yapılan Bağ-i Adnânî'de Sultan Mesûd için muazzam bir sofraya kurulmuştur. Bunun yanında kumandanlar ve askerlere de özel sofralar hazırlanmıştır. Bu büyük kutlamaya iştirak eden şairler de şiirler okumuşlardır. Daha sonra kendileri Sultan Mesûd'tan bol lütuf ve ihsan görmüşlerdir (Beyhakî, 2019: 41-42). Sultan Mesûd, 1031 yılının Receb ayının sonlarına doğru

Gazne'deki işlerini tamamlamak üzere Mahmûdiye Köşkü'ne gitmiştir. Gazneli Sultanı Ramazan ayını burada karşılamıştır. Bu mübarek ay vesilesiyle de hazineden bir milyon dirhem tahsis etmiştir. Bunu ise Gazne ve çevresinde bulunan fakirlere yardım ve bağış olarak vermiştir. Ayrıca mescitlerin onarımı içinde harekete geçmiştir. Ülkenin her tarafına mektuplar yollayıp gereğinin yapılmasını emretmiştir. Bu ayda âlimlere ve ahaliden fakir olan pek çok kimseye de maaş bağlamıştır (Yılmaz, 2021: 148).

Gazneli Sultanı Mesûd 1037 tarihinde ise Büst'ten ayrılarak Gazne tarafına doğru yola çıkmıştır. Oraya vardığında Bâğ-i Mâhmûdî'ye gelmiş ve bir vakit şarap ile eğlenceyle meşgul olmuştur. Sultan Ramazan Bayramı'nın ilk gününü burada karşılamıştır (Yılmaz, 2021: 325). Sultan Mesûd bir hafta önceden bugün için hazırlıkların yapılmasını ve resmi geçit hazırlamasını emretmiştir. Öyle ki ordu mükemmel bir şekilde hazırlanmış bu zamana kadar böyle bir resmi geçit görülmemiştir. Orduda çok fazla süvari yer almış hatta Deşt-i Şâbahâr süvarilerle dolmuştur. Sultan Mesûd yeni sarayın ahşaptan yapılmış tahtın üzerine oturmuştur. Bunun sebebi ise dönemin kaynaklarında daha altın tahtın yapılmadığı diye zikredilmektedir. Daha sonra huzura kabulün ardından bayram namazı kılınmış ve şenlikler düzenlenmiştir. Kutlamalarda şairler ve mutripler de yer almış ve Sultan Mesûd tarafından kendilerine armağanlar verilmiştir (Beyhakî, 2019: 489).

Sultan Mesûd, kaynaklarda cömert ve eli açık bir hükümdar diye tasvir edilmiştir. Bu kapsamda etrafındaki insanlara özellikle de âlimlere, şairlere çokça ihsanlarda bulunmuştur. Öylesine eli bolmuş ki misal olarak kendisine güzel bir hikâye anlatan yaşlı bir adama dahi bağışta bulunmuştur (Yılmaz, 2021: 329). Aynı cömertliğini Ramazan ayında da göstermiş ve bu ayda çokça sadaka verip fakirlere yardımda bulunmuştur. Hatta bir defasında Ramazan ayında fakir olan birçok kimseye bir milyon dirhem gümüş para dağıtmıştır (Merçil, 1989: 77).

3.2. Kurban Bayramı'nda Hediye

Kurban genellikle bütün dinlerin ana temalarından birini teşkil etmektedir. Türkçede kurban sözcüğü yalın olarak kullanıldığında ibadet maksadıyla kesilen hayvanı ifade etmektedir (Güç, 2002: 433-434). Kurban mevzusu, insan ve hayvanların kurban edildiği kansız ve kanlı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Türklerde kansız kurban örneği Yakutlar'da görülmektedir. Örneğin güneşin doğduğu doğu bölgelerinde at sürülerini başıboş bırakarak onları Yaratıcı Gök'e hediye etmişlerdir (Özen, 2020: 53). Diğer yandan kutsal ruhlara ise genellikle mukaddes değer taşıyan atı kurban etmişlerdir (Özen, 2020: 53; Toraman, 2022: 685). Kaynaklarda Kurban Bayramı, Hicrî yılın sonlarına doğru 10 Zilhicce tarihinde, insanların Allah rızası için kurban kestikleri bayram olarak zikredilmektedir. İslamiyet'te bu bayramın etkisi ve önemi Ramazan Bayramı'ndan daha fazla olmaktadır. Bu nispetle Kurban Bayramı, "Büyük Bayram" diye de adlandırılmıştır. Kurban Bayramı sabahı topluca bayram namazı kılınmıştır. Ardından da kesilen kurban etleri ihtiyaç sahiplerine dağıtılarak, onların sevinmeleri sağlanmıştır (Baykara, 2000: 880). Bütün Müslüman Türk Devletleri'nde kutlanılan Kurban Bayramı Gazneliler Devleti'nde de büyük törenlerle kutlanılmıştır. İslâm âleminin hac günü de Kurban Bayramı'na denk gelen 10 Zilhicce tarihidir. Sultan Mahmûd, gönlünde hep hac arzusu taşımıştır. Öyle ki Horasan'dan Mekke'ye giden hac kabilelerinin yol güvenliğini temin etmiştir (Zeki, 2019: 89-90). Sultan Mesûd döneminde Halife el-Kâdir Billâh'ın vefat etmesinden sonra hutbe el-Kâim bi-Emrillâh adına okunmuştur. Ardından Zilhicce'nin onu pazar günü Kurban Bayramı töreni yapılmıştır. Tertip edilen bayram merasimi pek muhteşem ve görkemli bir şekilde olmuştur. Bayramlarda çoğu kez de karşılıklı hediyeler alınıp verilmiştir (Beyhakî, 2019: 269).

Sultan Mesûd zamanında 9 Zilhicce Pazartesi günü Kurban Bayramı kutlanılmıştır. Gazneli Sultanı Deşt-i Şâbahâr üzerindeki meydanın yukarısında yer alan çardağa gelmiştir. Burada kurban merasimi başlamış ve ihtiyaç sahiplerine kurban eti bağışlanmıştır. Ardından da Sultan Mesûd, çardaktan indikten sonra büyük bir sofraya kurulmuştur. Bütün devlet erkânı da sofraya

oturmuş yemek yiyip şarap içildikten sonra da herkes dağılmıştır (Beyhakî, 2019: 468). Dönemin kaynaklarında 1039 tarihinde Sultan Mesûd devrinde kutlanan Kurban Bayramı hakkında da bilgi bulunmaktadır. İlk olarak ordu tarafından çok büyük bir resmi geçit yapılmıştır. Orada yıllarca yaşayan yaşlılar bu merasimin bir mislini görmediklerini söylemişlerdir. Törenden sonra da sofralar kurulmuş ve şaraplar içilmiş, fakirlere bağışlar yapılmıştır (Beyhakî, 2019: 556).

3.3.Nevrûz Bayramı'nda Hediye

Türkler, İslâmiyet öncesinde Nevrûz Bayramı'nı "Yeni gün", "Bahar bayramı", "Ergenekon bayramı" gibi adlarla yad etmişlerdir. Daha sonraki asırlarda Farsça bir sözcük olan "Nevrûz" kelimesi bu bayramın ismi olarak kullanmaya başlanmıştır. Birçok mevzuda olduğu gibi bu konuda da isim değişikliği söz konusu olmuştur. Örneğin Türk milleti XIII. yüzyıla kadar Peygamber sözü yerine *yalvaç* kelimesini kullanmışlardır. Sonraki tarihi süreçte ise Türkler, Arapça'dan *Resul-Nebi*, Farsça'dan *Peygamber* kelimesini almışlardır. Günümüzde ne yazık ki Nevrûzun Türklere Farslardan geçtiği ileri sürülmektedir. Oysa birçok ülkenin kaynaklarından da anlaşılacağı üzere Nevrûz Türklerden alınmaktadır (Mustafayev, 2013: 61). Tarihte en eski bayramlardan biri olarak bilinen Nevrûz Bayramı 21-22 Mart tarihlerinde kutlanılmaktadır. Bu bayram, başta Türklerin ata yurdu olarak bilinen Yenisey-Orhun'dan Altaylara ulaşmaktadır. Buradan da Hun Türkleri aracılığıyla Avrupa'ya, Macaristan'a ve Balkanlar'a kadar gitmektedir. Ayrıca Nevrûz 800'lü yıllardan itibaren de Hazarın güneyinden Anadolu'ya taşınmıştır. Daha sonra da çoğu kişinin katılımıyla geniş bir coğrafyada kutlanan bir bayram halini almıştır (Kapağan, 2019: 48). Türk tarihinde takvime, zamana bağlı eğlencelerin ve şenliklerin arasında en mühimi *Sultan Nevrûz* kutlamaları olmuştur. Nevrûz, on iki hayvanlı Türk takviminin, Çin'in etkisinden kurtulup, Ön Asya'ya yönelmesinin göstergesidir. Önceleri ocak ayı sonlarına denk gelen yılbaşı, gece ile gündüzün eşit olduğu güne getirilmiştir (Baykara, 2000: 876). Türkler tarafından büyük bir coşkuyla kutlanan Nevrûz Bayramı'nın kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Türkler için yeniden var olma, asıl coğrafyalarına çıkma günüdür.

Bu bağlamda Nevrûz Türklerin Ergenekon'dan çıkışında barış ve dirilme anlamlarını sembolize etmektedir. Bunun yanında Nevrûz sert kışı geride bırakıp bereket ve bolluğun gelişi olarak da ifade edilmektedir (Kapağan, 2019: 49). Diğer taraftan Türk kültüründe ve farklı coğrafyalarda kutlanılan Nevruz Bayramı'nın değişmeyen tek ögesi ateş olmuştur. Bu kapsamda tabiatın uyanışı bir nevi ateş yakılarak kutlanmıştır (Kapağan, 2019: 52). Eski Türklerde ateşin üzerinden atlamak ile de arındırma adeti ortaya çıkmıştır (Toraman, 2022: 16-17). Bu gelenek Orta Asya'da kurulan Türk devletlerinin hemen hepsinde var olmaktadır. Daha sonra bu adet Orta Asya Türk topluluklarında muhafaza edilerek günümüze kadar ulaşmıştır. Ateş üzerinden atlamak sadece Nevrûz Bayramı'nda değil düğün törenlerinde de icra edilmiştir. Bu bağlamda Gelin kemik ateşi üzerinden atlayıp çevresinde dönerek bu geleneği yerine getirmiştir (Koca, 2002: 87).

En kadim Türk bayramı olan Nevrûz, Doğu geleneklerinin bir devamı olarak yaşamıştır. Çin kaynaklarında yer alan malumatlara göre Hunlar 21 Mart'ta bahar şenlikleri yapmışlardır. Eldeki bilgilerden hareketle bugün Nevrûz kutlamalarındaki adetlerin o dönemde de mevcut olduğu gözlenmektedir. Aynı geleneklerin Hunlar'ın ardından Uygurlar'da da olduğu tespit edilmiştir. Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra hicri takvimi kabul etmişlerdir. Buna rağmen Selçuklu hükümdarı Melikşah, Ömer Hayyâm'a bir takvim hazırlatmıştır. Bu takvimin başlangıcı da 21 Mart olarak görülmektedir. Nizâmü'l-Mülk, Siyâset-Nâme adlı eserinde Nevrûz'un yılbaşı olduğunu zikretmektedir. Ayrıca eserinde Türklerin geniş bir şekilde Nevrûz Bayramı'nı kutladığını aktarmaktadır (Mustafayev, 2013: 61).

Dolayısıyla dönemin kaynaklarında zikredilen bilgilere göre eski İran kültüründe Nevrûz Bayramı geleneği bulunmamaktadır. İlk defa 1020 yıllarında Gazneli hükümdarı Sultan Mahmûd'un Firdevsî'ye yazdırdığı *Şehnâme*'de görülmektedir. Neticede Nevrûz adeti, Türk medeniyetinden kültür intikali sırasında İran kültürüne geçmiştir. 999 yılından 1925 tarihine gelinceye kadar İran coğrafyasına hâkim olan devletlerin hepsi Türk devletleridir. Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Karakoyunlu ve Akkoyunlu

gibi devletler Türk'tür. Yine Safevî, Afşar, Kaçar devlet ve hanedanları birer Türk devleti ile Türk hanedanıdır. Sonuç olarak bu Türk devletleri Nevrûz geleneğini İran coğrafyasında yaşatıp yaymışlardır (Kafkasyalı, 2005: 150). Tarihi süreçte Nevrûz Bayramı Gazneliler zamanında da hiç aksatılmadan devam ettirilmiştir. Hatta kutlamaların önemi Gazneli Devleti tarafından çok mühim görülmüştür. Öyle ki bazı devlet işleri ve ordunun harekâtı tertip edilen bayram kutlamalarına göre planlanmıştır. En kritik günlerinde Selçuklularla mücadele ederken bile kutlamaları ihmal etmemişlerdir (Piyadeoğlu, 2010: 1415). Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Gazneliler Nevrûz kutlamalarında resmi kabul tertip etmiştir. Sultan kabul merasiminin yapıldığı günün sabahında tahtına oturmuştur. Akabinde de şehzadeler, evliya ve haşem huzura girip saçılar saçmışlardır. Sonra da huzurdan ayrılıp sarayın içinde başka bir salonda oturmuşlardır. Bunların ardından da vassal hükümdarlar vekilleri ve idareden pek çok kişi Sultana hediye arz etmişlerdir (Nuhoğlu, 1995: 178). Nevrûz Bayramı kutlamaları esnasında hükümdara armağan sunulması adetten ziyade bir zorunluluk halini almıştır. En gözde hediyeler arasında Arap atları, cins develer ve kıymetli savaş aletleri dikkat çekmektedir. Diğer yandan armağanlar Gazneli Sultanına sunulduktan sonra yemek faslına geçilmiştir. Ardından da Şairler şiir söylemiş ve müzisyenlerin çaldığı müzikler eşliğinde büyük şenlikler düzenlenmiştir (Piyadeoğlu, 2010: 1416).

Târîh-i Beyhakî'de zikredilen bilgilere göre Sultan Mesûd zamanında Nevrûz Bayramı'nda hediye adeti ön planda tutulmaktadır. Gazneli Sultanı, Kâkûyîler'den Alâüddevle Muhammed'e İsfahan'ın yönetimini bırakma kararı almıştır. Bu teklifi ona iletmek için de elçi göndermiştir. Elçi haberi kendisine bildirince Alâüddevle Muhammed İsfahan'ı Sultan Mesûd'un naibi olarak yönetmeyi kabul etmiştir. Bunun karşılığında ise Nevrûz Bayramı'nda hediye vermeyi kabul etmiştir. Göndereceği armağanlar arasında ise arap atları, yüklü develer ile sefer aletleri dikkat çekmektedir. Bunların yanında her yıl iki yüz bin Herât dinarı ve on bin kat esvap vermeyi de onaylamıştır (Beyhakî, 2019: 15; Yılmaz, 2021: 95-96). Sultan Mesûd dönemine Nevrûz

Bayramı kutlamaları pek görkemli olmuştur. Örneğin 1038 tarihinde bu bayramı kutlamak için kabul resmi yapmıştır. Bu sırada kendisine valiler tarafından pek çok armağanlar takdim edilmiştir. Nevrûz Bayramı'nda Sultan Mesûd ve etrafındakiler gereğinden fazla eğlenmişlerdir (Beyhakî, 2019: 500).

Yine Sultan Mesûd 1040 yılında Nevrûz Bayramı'nı kutlamak için tahtına oturmuştur. İlk önce Sultana pek çok değerli hediyeler sunulmuştur. Kaynaklarda geçen bilgilere göre bu sefer ki Nevrûz Bayramı büyük bir coşkuyla kutlanılmıştır. Sultan Mesûd Şairlerden çok güzel şiirler dinlemiş ve onlara caize verilmesini emretmiştir. Buna mukabil olarak da Şairler Sultana şefaet etmişlerdir. Diğer yandan Gazneli Sultanının bazı şairlere de aylık bağladığı da bilinmektedir. Ayrıca Sultan Mesûd şenlik sırasında mutripleri de ihmal etmemiştir. Onlara da pek çok armağanlar vermiştir (Beyhakî, 2019: 577). Neticede Türkler arasında baharın müjdeleyicisi olarak kabul edilen Nevrûz, tarihin erken dönemlerinden itibaren coşkuyla kutlanılmaktadır (Mustafayev, 2013: 63). Tarihi süreçte Türklerde bir tabiat bayramı geleneği olan Nevrûz ile İranlıların Nevrûz tarihleri arasında farklılık bulunmaktadır. Öyle ki İranlıların Nevrûzu (Nevrûz-i Muğân) Türklerin kutladıkları Nevrûzdan beş gün sonradır (Narşahî: 2013: 30).

3.4.Mihrigân Bayramı'nda Hediye

Sevgi manasına gelen *mih*r ile süre ifade eden *gân* kelimelerinden meydana gelen Mihrigân “sürekli sevgi” anlamını vermektedir. Mihrigân Bayramı, İran takvimine göre yedinci ayda kutlanılmaktadır. 23 Eylül 22 Ekim arasını kapsayan Mihr ayının 16-21 günlerinde Akhamenidler'den itibaren kutlanılan bir bayramdır. Mihrigân Bayramı'nın ilk günü “Mihrigân-ı âmme”, son günü de “Mihrigân-ı hâsse” olarak isimlendirilmektedir. Bu bayram sonbahar mevsiminin başlangıcını sembolize etmektedir (Piyadeoğlu, 2010: 1414).

Firdevsî *Şehnâme*'de ilk olarak İran'ın efsanevi hükümdarlarından olan Feridun'un Dahhâk'ı mağlup ettiğinden bahsetmektedir. Daha sonra Mihr-ü mah'in birinci mübarek gününde hükümdarlara yaraşır bir şekilde tacını başına

koyduğunu zikretmektedir. Devamında da bu mevzuda: “Zaman, kötülükten yana bütün tasasını attı, herkes Allah’ın doğru yolunu tuttu. Gönüller adaletle parlayınca, padişahların töresine uyarak, yeni bir bayramın temeli atıldı. Bütün akıllı adamlar, ellerindeki yakut kadehlerle, sevinç içinde idiler. Yeryüzü; parlak şarabın, adaletin, yeni ayın ve yeni tahtın ışıklarıyla doldu. Feridun, ateş yakmalarını ve içine amber ve safran atmalarını buyurdu. İşte Mihrigân Bayramı’nı kutlamak, dinlemek ve yiyip içmek adeti o zamandan kalmıştır, onun dini ve töresidir. Mah-ü-mihr ayı da onun yadigârıdır. Bu ayda sevinçli ol, keder yüzü gösterme!” şeklinde malumat vermiştir (Firdevsî, 1956: 97-98; Piyadeoğlu, 2010: 1414; Armutlu, 2015: 71).

Gazneliler döneminde Mihrigân Bayramı kutlamaları büyük bir heyecanla yapılmıştır. Sultan ilk olarak resmi kabul düzenlemiş, sonra hususi sarayına gidip, üstlerini değiştirerek özel meclisin yapıldığı alana giriş yapmıştır. Asıl kutlama töreninin burada yapılmış ve merasimin olduğu yerde büyük sofralar kurulmuştur. Devletin ileri gelenleri ile nedimler de bu sofraya iştirak etmişlerdir. Sofracı köleler bilhassa bu bayramda Gazneli hükümdarlarının yemeleri gelenek olan yemekleri misafirlere sunmuşlardır. Davetliler kendilerine ikram edilen yemekleri yerken Türklerdeki hân-ı yağma adetini uygulamışlardır. Bu minval üzere sofrada olan her şeyi silip süpürmüşlerdir. Bundan sonra da eğlence kısmı başlamış ve mutripler çalıp söylemişlerdir. Bu merasimlerin öğle zamanına kadar devam ettiği bilinmektedir. Akabinde de Sultan, Naipler sofrasına geçiş yapmıştır. Kurulan bu çok özel mecliste has nedimler ve mutripler ikinci namazına kadar eğlenmişlerdir. Bunların ardından Mihrigân Bayramı kutlamaları sona ermiştir. Tabi bu törenler sırasında şiir okuyan şairlerinde gönlü hoş tutulmuştur. Bu bağlamda şairlere Gazneli Sultanı tarafından armağanlar verilmiştir (Nuhoğlu, 1995: 178-179). Gazneliler zamanında kutlanılan Mihrigân Bayramı’nın en mühim özelliği en üst seviyede hediyeleşmelerin yapılıyor olmasıdır. Özellikle Sultana bağlı olan kişilerin bu bayramda armağan göndermesi zorunluluk haline gelmiştir. Öyle ki vassal kişilerin yıllık olarak göndermesi gerekenler hediyeler ayrı hesaplanmıştır. Mihrigân Bayramı’nda yolladığı armağanlar ise bu

hesaba katılmamıştır (Piyadeoğlu, 2010: 1416). Sultan Mesûd döneminde Mihrigân Bayramı büyük törenlerle kutlanılmıştır. Sultan 1031 tarihinde bu bayramı kutlamak için sarayda kalmıştır. Mihrigân Bayramı vesilesiyle kendisine çok fazla saçlar saçılmıştır. Bunun yanında pek zarif eşyalar, hayvanlar ve çeşitli hediyeler de sunulmuştur. Bu arada Sâhib divân Sûrî de Sultan Mesûd'a takdim etmek üzere pek çok kıymetli armağanlar göndermiştir. Diğer yandan Harezmsâh Altuntaş, Çağâniler Emîri, Gurkan ve Mâzenderan Emîri de Sultan Mesûd'a değerli hediyeler göndermiştir. Ayrıca Mekrân ve Kusdar valileri ile civarda bulunan birçok büyük kişiler de Sultana armağan yollamışlardır (Beyhakî, 2019: 256; Piyadeoğlu, 2010: 1416; Yılmaz, 2021: 148-149).

Hediye merasiminden sonra da çarşamba günü bayram yapılmıştır. Sultan öyle bir tören tertip ettirmişti babası Sultan Mahmûd zamanında böyle bir merasim görülmemiştir. Bu törenlerde ara sıra Irak ve Türkistan'ın ileri gelenlerinin elçileri de bulunmuştur. Bayramlaşma merasimi yapıldıktan sonra Sultan Mesûd salona gelmiştir. Burada hazırlanan mükellef bir sofraya Sultan, bütün ayan ve devlet ricali oturmuşlardır. Şairler şiirler söylemiş ardından mutripler çalmağa ve okumağa başlamışlardır. Bu muazzam sofraya serhengler, hayltaşlar ve ordu mensupları da iştirak etmişlerdir. Sultan Mesûd, sofradan kalktıktan sonra da vezir, ârız, sâhib divân-i risalet ile nedimlerle alem yapmışlardır (Beyhakî, 2019: 256). Sultan Mesûd kutlamalar sırasında şiir okuyan şairlere bol övgü ve ihsanlarda bulunmuştur. Yabancı olan şairlere yirmi bin dirhem armağan etmiştir. Şair Alevî-i Zeynebî'ye de elli bin dirhem caize vermiştir. Şair Unsurî'ye ise bin dinar hediye etmiştir. Ayrıca maskaralar ile mutriplere de otuz bin dirhem yollamıştır (Beyhakî, 2019: 256).

Yine Sultan Mesûd 1035 yılında Mihrigân Bayramı'nı kutlamak için tahtına oturmuştur. Kendisine bayram sabahı pek kıymetli hediyeler sunulmuştur. Namazdan sonra büyük bir şenlik merasimi kurulmuştur. Sultan Mesûd ve devletin ileri gelenleri Mihrigân Bayramı'nın bütün şartlarını yerine getirerek bu bayramı kutlamışlardır (Beyhakî, 2019: 458; Piyadeoğlu, 2010:

147). Sultan Mesûd zamanında en görkemli Mihriğân Bayramı 1036 tarihinde yapılmıştır. Bayramı kutlamak için ilk olarak şehzadeler ardından da saray görevlileri Sultan Mesûd'a saygılarını sunmuşlardır. Bu merasimden sonra da Sultana armağanlar takdim edip huzurdan çekilmişlerdir. Akabinde kendileri için hazırlanan yerlere oturmuşlardır. Bu sırada Çağâniyan ve Gürgân valileri ile birçok kimseden Sultana armağanlar gelmiştir (Beyhakî, 2019: 467; Piyadeoğlu, 2010: 1471). Mihriğân Bayramı kutlamaları bitince Sultan Mesûd hususi küçük sarayına geçmiştir. Oradan da kümbet üzerindeki kış köşküne geçiş yapmıştır. Burada bulunan fırına görevliler tarafından odun atılmıştır. Sonra sofracı gulâmlar kebab şişlerini getirmiş ve kuşları ateş üstünde pişirmeye başlamışlardır. Öte yandan da suda yarı pişmiş yumurtalar ile Sultanların Mihriğân Bayramı'nda yemeleri adet olan yemekler hazırlanmıştır. Bunlar arasında soğan suyuyla hamuru yoğrulmuş ekmek ve döner kuzu kebabı yer almıştır. Sultan Mesûd, devletin önde gelen adamları ve nedimler sofraya oturmuşlardır. Bu mecliste yer alanlar yağma sofrasında oturuyorlarmış gibi her şeyi silip süpürmüşlerdir. Bir taraftan da nutripler çalgı çalmış ve herkes gönlünce eğlenmiştir. İkinci vaktinden sonra da kutlamalar sona ermiştir (Beyhakî, 2019: 467-468; Piyadeoğlu, 2010: 1417).

Sultan Mesûd'un saltanatının devam ettiği 1037 tarihinde de Mihriğân Bayramı kutlamaları yapılmıştır. Sultan evvel bu bayramı kutlamak için kabul resmi hazırlanmasını emretmiştir. Merasimin ardından Mihriğân Bayramı'na özel olarak Sultan Mesûd'a memleketin her tarafından hediyeler gönderilmiştir. Devlet erkânı da Sultana birçok kıymetli armağanlar takdim etmişlerdir. Akabinde de Sultan Mesûd kutlamalar sırasında şiir okuyan şairlere çok büyük caizeler vermiştir (Beyhaki, 2019: 495).

3.5.Sede Bayramı'nda Hediye

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Sede Bayramı ateşin bulunduğu gün kutlanılan bir bayramdır. Firdevsî, *Şehnâme* adlı eserinde Sede Bayramı'nın geçmişini Hûşeng'e dayamaktadır. Firdevsî yapıtında bu konuda "Bir gün cihan padişahı birkaç kişi

ile birlikte dağlara gitmişti. Uzaktan uzun, kara renkli, kara vücutlu ve süratle koşan bir şey görüldü. Bunun iki gözü kan çeşmesi gibiydi; ağzından çıkan dumandan dünyayı bir karaltı kaplıyordu. Hûşeng, toplayarak, tedbir ve ihtiyatla eline bir taş aldı, onunla savaşımağa hazırlandı. Elindeki taşı, şahlara yaraşan bir kuvvetle, ona savurdu. Bunun üzerine, dünyayı ateşe veren yılan kaçmağa yüz tuttu. Padişahın attığı bu küçük taş, büyük bir taşa isabet etti ve bu taşların her ikisi kırılıp parça parça oldu. Bunların birbirine çarpmasından bir parıltı çıktı ve bu parıltı ile taşın içi aydınlandı. Yılan ölmedi ama, taşın içindeki gizli ateş meydana çıkmış oldu. Bundan sonra kim demiri taşa vurdu ise, ondan bir parıltı çıkarttı. Cihan padişahı, bunun üzerine, Tanrı'yı övmeye başladı. O Tanrı'yı ki, kendisine ateş gibi değerli bir armağanda bulundu. Bundan sonra Hûşeng, ateşi kible yaptı. Kendi kendine: "Bu, Tanrı'nın bir nurudur. Aklın varsa, buna tapmalısın!" dedi. Akşam olduğu vakitte padişah, dağ gibi bir ateş yaktı, bütün adamlarını onun etrafına topladı. O gece bayram etti, şarap içti ve bu kutlu bayramın adını Sede koydu." şeklinde bilgi vermektedir (Firdevsî, 1956: 31-32; Yıldırım, 2008: 8; Piyadeoğlu, 2010: 1416; Armutlu, 2015: 71-72; Yılmaz, 2021: 183). Firdevsî'ye göre üç bayramda tertip edilen bezmlerde ilk kez armağan vermek, mübedlere para dağıtmak geleneği uygulamaya konulmuştur. Bu üç bayram arasında ise Nevrûz, Mihriğân ve Sede yer almaktadır. Ayrıca bu bayramlarda düzenlenen bezmlerde yenilenler ve içilenler eğlencenin boyutlarını da göstermektedir (Armutlu, 2015: 72). Gazneliler döneminde Nevrûz, Mihriğân gibi Sede Bayramı da büyük şenliklerle kutlanılmıştır. Bu bağlamda Sultan Mesûd Selçuklu tehlikesine karşı gittiği Merv'de Sede Bayramı'nın yakınlaşması üzerine hazırlıkları başlatmıştır. Bayramı kutlamak için de sahra da büyük bir eğlence tertip edilmesini emretmiştir (Piyadeoğlu, 2010: 1416; Yılmaz, 2021: 183; Nuhoglu, 1995: 179).

Sultan Mesûd zamanında 1035 tarihinde kutlanılan bu bayram için ilk önce Sultanın develeri sahraya getirilmiştir. Ardından Sede Bayramı'nı yapmak için büyük ılgın ağaçlarını bu alana yığmışlardır. Bu ağaçların oluşturduğu yığın bir kale boyuna yükselmiştir. Bunun yanında başka dağ yüksekliğinde bir yığın

daha yapmışlardır. Daha sonra Sede Bayramı'nı kutlamak üzere lazım olan güvercinleri sahraya getirmişlerdir (Yılmaz, 2021: 184). Bundan başka sahrada akan ırmağın kenarına bir köşk de kurmuşlardır. Sultan Mesûd Sede Bayramı'nı kutlamak için bu köşkün içine oturmuştur. Peşi sıra buraya nedîmler ve mutripler gelmeye başlamıştır. Sonra yığdıkları odunları ateşe vermişler ve güvercinleri salıvermişlerdir. Orada olanlar öyle bir âlem yapmışlar ki hiç kimse ömründe böyle bir eğlence görmemiştir (Beyhakî, 2019: 409-410).

Sonuç

Gazneliler Türk-İslâm geleneklerine göre kurulmuş bir devlettir. Nitekim birçok konuda kendilerinden önceki Türk Devletlerini örnek almışlardır. Bu bağlamda her dönem Türk kültüründe önemli olan hediye adetini de devam ettirmişlerdir. Gaznelilerde hediye bilhassa Halife ve komşularıyla olan münasebetlerinde önemli rol oynamıştır. Hediye geleneği, ilişkilerin düzeltilmesi ile geliştirilmesinde bir nevi aracı olmuştur. Taraflar arasında karşılıklı gönderilen hediyeler bazen de güçlerinin göstergesi olarak ifade edildiğinden hükümdarlar zengin olduklarını ispatlamak adına birbirlerine değerli armağanlar yollamışlardır. Gaznelilerin devlet yönetiminde mutlak hâkim Sultan olmuş hatta Allah'ın yeryüzündeki gölgesi sayılmıştır. Sultanların tahta çıkış esnasında tertip edilen cülûs ve dini merasimlerde yeni Sultan Türk örf ve adetlerinde yer alan hediye geleneğini de ihmal etmemiştir. Gazneliler Devleti'nde şenliklerde ve bayram kutlamalarında da hediye adeti ön planda yer almıştır. Özellikle Türk kültüründe baharın başlangıcı ve müjdeleyicisi olan Nevrûz Bayramı'nda karşılıklı hediyeleşme fazla olmuştur. Nevrûz Bayramı hasebiyle Gazneli Sultanlarına komşu devletler ve civar beylerinden çok değerli hediyeler gönderilmiştir. Yine Gazneliler Devleti'nde sonbaharın başlangıcı olan Mihriğân şenliklerinde de hediyeleşme görülmektedir. Ayrıca Sede, Ramazan ve Kurban Bayramları'nda da karşılıklı hediye alınıp verilmiştir. Nihayetinde hediye Türk kültüründeki önemini İlk Müslüman Türk Devlerinden biri olan Gazneliler zamanında muhafaza etmiştir.

Kaynakça

- Akkuş, M. (2019), Gazneli Mahmûd'un Mutasavvıflarla İlişkisi, *Sutad*, (45), 353-369.
- Armutlu, S. (2015), Erken Dönem Farsça Mesnevilerde Bezm -1-, *Doğu Esintileri*, (3), 57-132.
- Bardakoğlu, A. (1998), Hediye, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (C. XXXII, 151-155), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Baykara, T. (2000). Türklerde Şenlikler, Kutlamalar, Toylar ve Eğlenceler, *Erdem*, 12 (36), 867-898.
- Bayraktar, İ. (1992), Bayram, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (C. V, 259-261), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bayur, Y. H. (1987), *Hindistan Tarihi, I. Cilt, İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar*, II. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer en-Narşahî. (2013), *Târîh-i Buhârâ*, Erkan Göksu (Farsça Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ebû'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin-i Beyhakî. (2019), *Târîh-i Beyhak*, Necati Lugal (Tercüme.), Hicabi Kırlangıç (Haz.), Ankara: Türk Tarih Kurum Yayınları.
- Erdem, S. (1992), Bayram, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (C. V, 257-259), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Firdevsî. *Şehname I*, (1956), Necati Lugal-Kenan Akyüz (Çev). İstanbul: MEB Şark İslâm Klasikleri.
- Gençtürk, C. (2021), *İran Büveyhîleri (322-448/934-1056) (Siyaset, İdarî Teşkilât ve Sosyo-Kültürel Hayat)*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Gençtürk, C. (2022), "Kâkûyîler ve Alâüddevle Muhammed Dönemi (1007-1041)", *History Studies*, XIV (II), 313-334.
- Güç, A. (2002), Kurban, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (C. XXVI, 436-400), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Hamdullah Müstevfî-yi Kazvînî. (2018), *Târihi Güzide*, Mürsel Öztürk (Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurum Yayınları.
- İbnü'l Esîr. (1991), *İslâm Tarihi el-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi IX.Cilt*, Abdülkerim Özaydın (Çev.), İstanbul: Bahar Yayınları.
- Kafkasyalı, A. (2010), Türk Dünyasında Nevrûz Geleneğine Toplu Bakış, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 6 (2), 149-172.
- Kapağan, E. (2019), Gelenekten Geleceğe “Nevrûz”, *Karabük Türkoloji Dergisi*, 1, (1), 46-60.
- Koca, S. (2002), Eski Türklerde Bayram ve Festivaller, *Türkler (İlk Çağ) C. III*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 79-89.
- Kök, B. (1998), Gazneli Mahmûd'la Abbâsî Halifesi el-Kadir Arasındaki İlişkiler, *Ekev Akademi Türklük Dergisi*, 1 (2), 117-126.
- Merçil, E. (1987), *Gazneli Mahmûd*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Merçil, E. (1989), *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Merçil, E. (2014), *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti Gazneliler (Siyaset, Teşkilât, Kültür)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Muhammed b. Ali b.Muhammed-i Şebânkâreî. (2021), *Mecma'u'l-Ensâb (Hanedanlar Tarihi)*, Fahri Unan (Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând. (2019), *Gazneliler Ravzatu's-Safâ (Mülük-i Gazneviyye)*, Erkan Göksu (Çev.), İstanbul: Kronik Yayınları
- Mustafayev, B. (2013), Adriyatik'ten Çin Seddine Uzanan Nevrûz Geleneği, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2, (3), 61-73.

- Nuhoğlu, G. (1995), *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- nal, S. (2008), Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1), 103-113.
- zen, G. . (2020), Kurban Bayramı İbadeti: İstanbulda Bir Saha alışması rneđi, *Araştırma Makalesi*, 6, (1), 49-69.
- Palabıyık, H. (2002), *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, Ankara: Araştırma Yayınları.
- Piyadeoğlu, C. (2010), Gazneliler ve Selçuklular'da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları, *Turkish Studies*, 5 (4), 1412-1420.
- şahbaz, M. (2018), Eski Türklerde Hediyeleşme, *Uluslararası Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 141-155.
- Toraman, A. (2022), Altaylı Ressam oros-Gurkin'in Eserlerinde Altay şamanizmi, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4 (8), 679-696.
- Toraman, A. (2022), Türk Mitolojisinde Ateş Kültü ve Amasya'daki İzleri, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, Amasya zel Sayısı, 11-26.
- V, V, Barthold. (1990), *Mođol İstilasına Kadar Türkistan*, Hakkı Dursun Yıldız (Haz). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yazıcı, N. (2017). *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, 17. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakıfları Yayınları.
- Yıldırım, N. (2008), İran Kültüründe Ateş, *Doğu Araştırmaları*, 2 (2), 5-20.
- Yıldız, H. D. (1988), Abbâsiler, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (C. I, 31-48), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, A. (2021b), "Ahmed Yınaltegin'in Hindistan Sâlârlığı ve İsyanı", Adem Kara (Ed), *Sosyal Bilimler Alanında Güncel Araştırmalar*. Ankara: Duvar Yayınları. s.7-19.

- Yılmaz, A. (2020), Türk Kültüründeki Hediyeleşme Geleneğinin Gazneliler'e Yansıyan Uygulamaları, *IV. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 277-289.
- Yılmaz, A. (2021), *Sultan I. Mesûd Devri Gazneliler Tarihi (1030-1041)*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Zeki, İ. (2019), *Gazneli Mahmûd'un Din Politikası*, Ankara: Çizgi Kitabevi.